

УДК: 929.52+930.2 "18/20" П.С. Морачевський

НАУКОВЦІ З РОДУ ПИЛИПА МОРACHEВСЬКОГО

Котенко Т. І.

*(Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського
НАН України)*

Шендеровський В. А., д-р фіз.-мат. наук, проф.

(Інститут фізики Національної академії наук України)

В статті розглядається внесок видатних вчених у розвиток науки середини XIX-поч. XXI ст. представників родини П. С. Морачевського (1806–1879) – педагога, письменника, перекладача, вченого, який увійшов до історії української культури як перший перекладач книг Нового Завіту та Псалтиря українською літературною мовою середини XIX ст.

25 лютого 1905 року, в день народження Тараса Шевченка (за старим стилем), російський імператор затвердив постанову Ради Комітету Міністрів про зняття заборони на друк українського Євангелія...

Невдовзі Синод благословляє друкувати Євангеліє у перекладі Морачевського у Московській синодальній друкарні під наглядом Кам'янець-Подільського єпископа Парфенія. Високу оцінку перекладу Морачевського з філологічного та морально-релігійного аспектів дали академіки Петербурзької Академії наук О. Х. Востоков, О. В. Никитенко, І. І. Срезневський, пізніше О. О. Шахматов та ін. І. Я. Франко найкращими перекладачами Святого Письма на українську мову вважав перекладача Пересопницького Євангелія П. Морачевського. Відомий мовознавець П. Г. Житецький писав: «Морачевський найвищою мірою володів відчуттям народної мови і, так би мовити, психологією її, і всі зусилля доклав до того, щоби, не відступивши від змісту слов'янського тексту умістити у свій переклад психічну тканину малоросійської мови і притаманні їй звороти, її звичаї й обичаї. З неї почерпував він

своє натхнення, що надає його перекладові тепла і живих фарб».

Нарешті навесні 1906 року переклад Морачевського побачив світ. Спочатку Євангеліє від Матвія, а далі й інші. Перший наклад – 5 тисяч примірників – розлетівся миттєво, в червні додруковано ще 10 тисяч, а в жовтні ще 30 тисяч. Лише за 1906-1907 роки за статистикою Михайла Комарова продано трьох Євангелій Матвія, Марка і Луки 129000 книжок. Фантастичний, як на той час, тираж! Євангеліє від Івана вийшло вже в 1911 році. «В якому числі – мені невідомо», – писав Комаров. Невдовзі багато причетних до видання Євангелія були відзначені нагородами. Не згадали тільки одну людину – автора перекладу. Не було його прізвища і на виданому Євангелії. Адже з часу смерті автора перекладу Пилипа Морачевського минуло 32 роки...[1].

Пилип народився в сім'ї губернського секретаря Семена Григоровича Морачевського, що походив з дворян, 14 (26 н. ст.) листопада 1806 року у селі Шостовиця Чернігівського повіту. Дід, Григорій Іванович Морачевський, був десятоначальником священником. Батько Пилипа загинув під час Вітчиз-

зняної війни 1812 р., перебуваючи в ополченні, тому з 6-ти річного віку Пилипа виховувала мати, Олександра Максимівна, та дід, батько матері, «військовий товариш» Максим Семенович Галузевський (Галуза), що засвідчує його родовід з козацької старшини. Зростав він у селі, серед простого люду, у гурті однолітків-селян, з їхньою українською мовою. Змалку захопився складанням віршів, і як поет почав формуватися під час навчання в Харківському університеті [2].

Після закінчення університету Пилип Морачевський працює учителем математики у повітовому училищі в Сумах. На нього має великий вплив І. Г. Кулжинський. За його порадою Морачевський, після двохрічної праці вчителем математики, складає іспитовому комітетові Харківського університету екзамен з російської словесності і одержує звання вчителя-словесника. Кулжинський підтримує Морачевського в педагогічній і письменницькій діяльності, вводить юнака до кола української творчої інтелігенції та сприяє у публікуванні його поезій в «Українском журнале» та «Украинском альманахе». У 1832 році вони вдвох їдуть до Луцька працювати у новоствореній місцевій гімназії: Кулжинський – директором, Морачевський – вчителем російської мови та географії [3].

Коли ж цей край російський уряд оголосив «исконно русским», їхні шляхи розійшлися назавжди, кожен обрав свій шлях: Морачевський дедалі більше прихилитиметься до українства, Кулжинський, почавши зі змагань з польською культурою, закінчить повними ненависті і зневаги публічними виступами проти української мови й літератури.

Вийшла тоді у світ «Граматика» Панька Кулиша і «Буквар» Тараса Шевченка. І. Кулжинський пише убивчу рецензію: «Всякую испорченность, следовательно испорченный язык на-

добно исправлять, а не возводит на фантастическую степень нормальности и самостоятельности» – пише він, – «потому надобно стараться, чтобы люди, говорящие по-малороссийски привыкли говорить чисто по-русски, о чем все благомыслящие малороссыяне давно уже стараются в своих семействах и училищах и о чем сильно хлопочут малороссыяне, даже живущие в Галлиции, а сочинитель уродливой «Граматики» заключает свое слово «до письменных» мольбой, чтобы все малороссыяне говорили по-малороссийски, т.е. чтобы не исправляли своего испорченного полонизмами языка, но коснели бы в его испорченности». А оцінюючи Шевченків «Буквар» він пише: «Тенденция этого «Букваря» одна и та же, что и «Граматики» Кулиша, какая-то «воля людская», и «освобождение из какой-то неволи», о какой это свобода хлопчете, господа Вы «Букваристы».

Наприкінці 1834 року Пилип Морачевський одружився із Ганною Яківною Митькевич (з роду чернігівських дворян). У їхньому шлюбі народилося п'ятеро дітей: Анастасія (23.08.1835), Віталій (22.04.1838), Олександр (13.08.1840), Ольга (06.02.1842) та Миколай (03.12.1843).

Пилип Морачевський 16 лютого 1835 року переїхав до Кам'янець-Подільського, де працює спершу старшим учителем, а згодом інспектором. Після 1849 року і аж до своєї відставки в 1859 році Пилип Моравчевський був інспектором лицейо князя Безбородька і ніжинської гімназії. Учні глибоко шанували свого учителя: «Морачевский нам очень понравился, хотя мы и острили над ним. Действительно, он был добрый и хороший человек и обходился с нами по-человечески. Одно в нем было неприятно: как пойдет по квартирам и найдет у кого-либо из гимназистов или студентов стихи малорусские, особенно Шевченка, так и

конфіскуєт». Те, що видавалося гімназистові у Морачевському «неприємним», було, з огляду на тодішню ситуацію, вчинком мужнім і благородним. Якби це був не Морачевський, а хто-небудь інший, то винуватець тут таки вилетів би з гімназії з «вовчим білетом».

А сам Пилип Морачевський серйозно береться за вивчення на науковій основі української мови. 1853 року він подає на розгляд у відділення російської мови і словесності Імператорської академії наук рукопис створеного ним «Опыта Малорусского Словаря». Певно, саме робота над Словником надихнула Пилипа Морачевського на переклад українською мовою книг Святого Письма. Він береться до перекладу українською мовою Євангелія, хоча розуміє, що після завершення перекладу виникнуть проблеми з друкуванням книги, а тому вирішує отримати підтримку впливових діячів церкви.

«Ваше Высокопреосвященство, – пише він у листі до Митрополита Санкт-Петербурзького і Новгородського Ісидора (Нікольського) 28 вересня 1960 року, – на всех языках, словесно и письменно, проповедуется слово Божие; исповедники Христа Спасителя имеют Библию на своих языках, а Малороссия, которой языком говорит около 12 миллионов православных христиан, не имеет на своем языке даже Евангелия, ...перевод на малороссийский язык Евангелия, несомненно принес бы весьма важную пользу нашему религиозному народу... С этой целью я приступил к переводу Евангелия на малороссийский язык, сличая славянский текст с текстом русским, латинским, немецким, французским и польским...».

14 жовтня Митрополит Ісидор відповів Морачевському категоричною відмовою: «По частном совещении с Святейшим Синодом, уведо-

млю Вас, что перевод Евангелий, сделанный Вами или другим кем-либо, не может быть допущен к печати».

Морачевський вдруге звертається до Ісидора з проханням: «... этот труд мой я считал делом столько полезным, сколько и богоугодным: и поэтому мне приятно будет, по крайней мере, оставить его детям моим, на память обо мне, как видимый знак моего благословения, которым буду просить им благословения Божьего».

Відхилений рукопис повернувся в день смерті дружини – 15 квітня 1861 року... Але Пилип Морачевський не опускає безпорадно рук, і 16 листопада 1861 року переклад усіх чотирьох Євангелій було закінчено, виправлено і переписано начисто. Що робити, як бути? Як надрукувати?

Пилип Морачевський розраховує на підтримку з боку Академії наук. Переклад Євангелія рецензують академіки Ізмаїл Срезневський, визначний російський славіст-філолог Олександр Востоков, який був першим видавцем Остромирового Євангелія (1843) – найдавнішого датованого східнослов'янського рукопису, найважливішої староцерковної слов'янської пам'ятки, написаної 1056-57 роках для новгородського посадника Остромира дяком Григорієм. Думка вчених була одноставною: «Євангеліє, перекладене малоросійською мовою п. Морачевським, є у вищій мірі праця знаменна, як зі сторони науково-філологічної, так і зі сторони релігійно-моральної... Переклад Морачевського засвідчує цілком, що як якість, так і характер слів, якість словосполучень українських ніде не спотворюють сутності ані змісту думок... Поза всяким сумнівом, переклад Морачевського повинен зробити епоху в літературній просвіті малоросійської мови... Тому, вважаємо ми, що переклад Морачевського необхідно з позитивним відгуком Академії подати на схвален-

ня Святійшим Синодом і просити його, після оцінки його з богословського погляду, дозволити до друку».

Та, на жаль, шеф жандармів Долгоруков і генерал-губернатор Анненков в один голос заявили, що Євангеліє в перекладі Морачевського є книгою «опасною и вредною». Все це і породило «секретне відношення по цензурному відомству» від 8 липня 1863 року № 394 про заборону друку будь-яких релігійних чи навчальних книг українською мовою, що і ввійшло в історію як Валуєвський циркуляр. Згідно з цим було призупинено обговорення питання про видання Нового Завіту в перекладі П. С. Морачевського. Таким чином, україномовні переклади П. С. Морачевського безпосередньо стали поштовхом для появи Валуєвського циркуляру [4]. Тож сподівання Морачевського побачити свою працю надрукованою були марними.

Зазначимо, що Пилип Морачевський, окрім перекладу Євангелія, ще в 1841-42 роках написав підручник для навчальних закладів «История русской словесности» у трьох томах (доля його невідома), а в 1849 році закінчив роботу над поемою, написаною українською мовою, «Чумаки, або Україна з 1768 року». На думку критиків, «Чумаки» – найвагоміший літературний твір П. Морачевського, в якому той виступив не лише як письменник, а й як дослідник, історик-книгознавець. Високу оцінку поемі дав свого часу Володимир Науменко у роботі «Хто такий був український писатель Хвилिमон Галузенко?», вказавши, що автор – людина «таланту немалого». Простежують дослідники також книгознавчий підхід при написанні поеми, яка є водночас літературною історичною хронікою, створеною за історіографічними студіями першої половини XIX століття. В основі сюжету – історичні події, що відбувалися в Україні впродовж кінця

1500-х – першої половини 1800-х рр. П. Морачевський першим історіографічно-художньо в поетичній формі подав події Коліївщини (1768), літературно виписав в історичному контексті, поряд із відомими історичними особами й забуті національні постаті, повернувши їх із забуття. Автор не випадково вдається до образу чумаків – людей вільних і гордих, що символізує невмирущість українського руху до свободи і незалежності. «Чумаки» не втратили свого значення і до сьогодні...[5].

Овдовівши, Пилип Морачевський 1861 року оселився у зятя – чоловіка дочки Анастасії у с. Шняківці біля Ніжина, присвятивши себе науковій і письменницькій діяльності. Написав роман у віршах російською мовою «Год вперед, если не шесть лет. Современный роман в письмах» (1859), надіслав до журналу «Основа» твір «Максим Галуза», присвячений дідові, написав для шкіл і народного читання підручник «Священна історія», історичний нарис «Сооружение и освящение церкви в деревне Шпаковке». Головною ж справою П. С. Морачевського став переклад книг Святого Письма українською мовою, якій він присвятив більшу частину свого життя. У 1860–1865 рр. ним були перекладені Євангеліє (1860), Діяння Святих Апостолів (кінець 1861 – початок 1862), Послання Святих Апостолів (1862-1863, місце знаходження невідоме), Апокаліпсис (1864) та Псалтир (кінець 1864 – травень 1865) [6].

У 1878-79 роках П. Морачевський важко хворів і 17 (29 н. ст.) квітня 1879 року упокоївся. Похований був на цвинтарі шняківської церкви Введення у храм Пресвятої Богородиці [7].

Нижче подаємо дещо про найвідоміших представників родини Морачевських, котрі ведуть свою гілку від старшого сина Віталія...

Старший син Пилипа Морачевського Віталій народився 22 квітня (за ст. ст.) 1838 року. Навчався у Ніжинському юридичному ліцеї князя І. Безбородька, де був нагороджений «похвальною грамотою 1-го розряду і книгою за благонравіє, відмінну старанність і успіхи в науках» (1852 р.).

З 1855 р. навчався на юридичному факультеті Університету Св. Володимира, який закінчив у 1859 році зі ступенем кандидата законодавства: «Студент Морачевський Віталій, який отримав кандидатські оцінки з усіх предметів і представив обов'язковий твір «Про торговельні товариства», визнаний факультетом за кандидатський, удостоюється ступеня Кандидата Законодавства». Переїхав до Санкт-Петербурга. Був чиновником Міністерства уділів, дійсним статським радником - цивільний чин четвертого класу (цивільний чин дійсного статського радника був еквівалентом званню у війську – генерал-майор). Одружений був на Ользі Василівні Малишевій, дочці Гатчинського градоначальника. Мав трьох синів: Віталія, Бориса і Гліба. Помер у 1884 р. в Санкт-Петербурзі і похований на Шуваловському цвинтарі.

Син Віталія Пилиповича – Віталій народився в 1873 році. Після закінчення Петербурзького університету з 1896 р. працював у Відділі Сільської економії і Сільсько-Господарської статистики. У 1897 р., через рік після свого вступу на службу, він був призначений молодшим редактором у відділення основної статистики; в 1910 р. призначений старшим фахівцем з сільсько-господарського департаменту землеробства і завідувачем довідково-видавничим бюро.

Віталій Віталійович був чудовою людиною, надзвичайно талановитою. Він помер у 46 років від розриву серця в м. Великі-Луки під час лекції... За коротке життя написав багато (більше

10) книг. Він – географ, агроном, земський статистик. До 1917 року працював зав. статистичним відділом Міністерства землеробства. Дійсний статський радник (IV кл.). Відомі його книги «Почвы России», «Агрономическая помощь России», Атлас «С/х промысла в России» та ін. Він співавтор 19-томного видання «Россия. Настольная и дорожная книга для русских людей изд. Девриена (1905-1913).

Саме Віталій Віталійович Морачевський подарував у 1900 році Відділенню російської мови і словесності Імператорської Академії наук рукописи перекладів Святого Письма свого діда, які дбайливо зберігались у родині Морачевських у Санкт-Петербурзі, замість втрачених або спеціально вилучених українських перекладів Євангелія, Діянь Святих Апостолів, Апокаліпсиса та Псалтиря, надісланих Пилипом Семеновичем Морачевським у 1865 р. до Академії наук.

Пану ординарному академіку Федору Євгеновичу Коршу. Виписка з протоколу засідання 28-го квітня 1900 року: В. В. Морачевський, представивши в п'яти зошитах власноручний чорновий рукопис свого діда, колишнього інспектора Ліцею князя Безбородька в Ніжині П.С. Морачевського, що містив в собі переклад четвероевангелія на українську мову з його ж примітками, звернувся з наступною пропозицією до Відділення [Відділення російської мови і словесності Імператорської Академії наук]: «З сімейних переказів і листування мені відомо, що дід мій присвятив цій справі більшу частину свого життя, переслідуючи єдину лише мету – дати народу можливість більш ясного розуміння євангельських істин і тим сприяти релігійно-моральному його вихованню. Виконуючи заповіданий мені обов'язок, я беру на себе сміливість принести нашу сімейну дорожчінність в дар вищій в Росії вченій установі –

Відділенню російської мови і словесності Імператорської Академії наук, ставлячи, однак, умову, щоб, по належному розгляді Академією та виправленні, якщо це виявиться необхідним, рукопис цей був надрукований, щоб високий подвиг мого діда отримав своє здійснення, і прохаючи повернути мені рукопис, якщо надрукування його не буде визнано можливим».

Син Віталія Віталійовича Георгій став відомим хіміком-аналітиком, геохіміком та блискучим педагогом.

Народився Георгій Віталійович 1894 року.

Його життя обірвалося досить рано, він помер у 1961 р. у розквіті творчих сил.

Закінчивши в 1918 р. Санкт-Петербурзький університет, почав свою наукову і практичну діяльність в Геологічному комітеті ВРНГ [Вищої ради народного господарства]. Його педагогічна діяльність в Санкт-Петербурзькому університеті розпочалася в 1935 р. З 1944 р. і до кінця свого життя він очолював кафедру аналітичної хімії. Думка про необхідність фундаментальної загальнохімічної підготовки хіміка-аналітика як основи вміння знайти правильне рішення практичних завдань визначала всю педагогічну та організаційну діяльність Георгія Віталійовича на кафедрі аналітичної хімії.

Вплив Г. В. Морачевського на розвиток аналітичної хімії проявився не тільки через створену ним школу хіміків-аналітиків. Важко знайти монографію чи навіть підручник з аналітичної хімії, який витримав би так успішно випробування часом, як капітальна праця «Анализ минерального сырья», підготовлений за його активної участі і під його редакцією. Вперше виданий 1936 року, він до сьогодні залишається настільною книгою у багатьох аналітичних лабораторіях.

У сім'ї Юрія (Георгія) Віталійовича Морачевського було троє синів. Старший – Олексій Георгійович – народився у Ленінграді 10 березня 1923 року. Тут в останні 20 років життя Юрій Морачевський завідував кафедрою аналітичної хімії Ленінградського університету і лабораторією в інституті хімії силікатів Академії наук. Мати, Марія Вікторівна Морачевська, була вчителькою середньої школи.

Закінчив школу № 5 Василеостровського району в перші дні війни. Восени 1941 року був призваний в Армію, в 1942 році був курсантом училища військово-хімічного захисту, закінчив його з відзнакою, з весни 1943 року до кінця війни перебував на фронті (Ленінградському, 2-му Українському), брав участь у боях за визволення України, Молдавії, Румунії, Угорщини. Закінчив війну в Австрії як перший помічник начальника штабу десантно-стрілецького полку у званні гвардії старшого лейтенанта, офіцера штабу повітряно-десантного стрілецького полку. Має нагороди та 14 подяк Верховного головнокомандувача за участь у великих операціях.

Весною 1946 р. був демобілізований. У 1946 р. вступив до університету на хімічний факультет. З цього часу все трудове життя пов'язане з університетом - студент, аспірант, асистент, доцент, директор НДІ [науководслідного інституту] хімії, проректор з наукової роботи (в. о. Ректора в 1974-1975 навчальному році), керівник лабораторії НДІ хімії, завідувач кафедри фізичної хімії, з 1998 р. – професор кафедри фізичної хімії. Був членом Вченої ради факультету з 1957 р. і членом Вченої ради університету з 1962 р. без перерв. Був Головою Ради ветеранів хімічного факультету, обраний до складу Ради ветеранів університету.

Після завершення роботи в ректораті був керівником лабораторії НДІ хімії, а в 1988 році був обраний заві-

дувачем кафедри фізичної хімії, змінивши на цій посаді академіка Б. П. Нікольського, котрий керував кафедрою протягом півстоліття.

Наукова спадщина О. Г. Морачевського успішно розвивається. Протягом декількох десятиліть, з 1965 р., він керував лабораторією розчинів неелектролітів, яка 2004 р. стала лабораторією фізичної хімії флюїдних систем. Лабораторія перетворилася в одну з найбільших в складі НДІ хімії і займає одне з провідних місць у російській хімічній науці. Роботи лабораторії отримали визнання міжнародної наукової громадськості. Лабораторія має багаторічні стійкі зв'язки з Каліфорнійським університетом, з Лейпцизьким університетом, з університетом Кайзерслаутерна.

Другий син – Віталій народився 1925 року у Ленінграді. У 1942 році був призваний до лав Червоної Армії, воював. Після закінчення війни було навчання, спочатку у військовому училищі, потім у інституті, викладацька робота у Серпухівському вищому інженерному училищі спецслужб військово-повітряних сил, захист дисертації у 1957 році, робота у Військово-повітряній інженерній академії. З 1960 року Віталій Георгійович працює на фізичному факультеті Ленінградського університету.

З 1989 р. Віталій Георгійович – завідувач новоствореної кафедри геоєкології на факультеті географії та геоєкології Санкт-Петербурзького державного університету. У ці роки він підготував і прочитав новий для факультету лекційний курс «Геофізика ландшафтів», спеціальні курси «Моніторинг природного середовища», «Динаміка клімату». Вперше в країні ним була складена програма і читався потоковий курс «Основи геоєкології». В. Г. Морачевський був редактором і співавтором першого в Росії підручника «Основи геоєкології» (1994 р.).

Ним опубліковано понад 150 наукових праць, серед них 6 монографій і підручників для вузів і низка навчальних посібників. Під його керівництвом захищено 56 кандидатських дисертацій аспірантами та здобувачами, в тому числі з Чехословаччини, Болгарії, Югославії, Японії, країн СНД. Серед його учнів 8 докторів наук.

Він був членом Міжвідомчого геофізичного комітету АН СРСР, членом Радянської комісії з фізики хмар ДМК [Державний метрологічний контроль] АН СРСР, головою секції хімії атмосфери Всесоюзного хімічного товариства, заступником голови секції охорони атмосфери Головного ради Мінвузу РРФСР за програмою «Людина і навколишнє середовище», членом Міжнародної комісії по йонам і аерозолям МАМФА [Міжнародна асоціація метеорології і атмосферних наук], а також спеціалізованих вчених рад ВАК СРСР при ЛГМІ [Ленінградський гідрометеорологічний інститут] ГГО [Головна геофізична обсерваторія] ім. А. І. Воейкова і Санкт-Петербурзького університету.

В. Г. Морачевського запрошували для читання лекцій з різних розділів фізики атмосфери та геоєкології як у вузи нашої країни, так і в університети ЧРСР, НРБ, США, Канади, ФРН, Франції, Австрії, Англії, Ірландії. Висока оцінка його науково-педагогічної діяльності за кордоном підтверджується тим, що він обраний іноземним членом Американського географічного товариства і Американського географічного союзу, дійсним членом Нью-Йоркського університету і заслуженим професором кількох зарубіжних університетів.

Ще один син із родини Георгія Віталійовича – Андрій – народився у 1926 р. У 1950 р. закінчив Ленінградський технологічний інститут ім. Ленсовета по фізико-хімічній спеціальності. У 1951-1953 рр. працював

на підприємствах Міністерства внутрішніх справ. На Красноярському заводі кольорових металів під керівництвом професорів Я.І. Башилова та Р.Л. Мюллера брав безпосередню участь у розробці технології одержання родію електролізом.

З грудня 1953 р. – аспірант Ленінградського політехнічного інституту ім. М.І. Калініна (нині Санкт-Петербурзький державний технічний університет), з 1956 р. – асистент кафедри фізичної хімії того ж інституту, з 1961 р. – доцент, з 1970 – професор, з 1973 р. – завідувач кафедри фізичної хімії, з 1957 р. – кандидат, з 1969 р. – доктор технічних наук.

У 1986 р. за роботу «Физико-химические основы, технология и промышленное освоение производства сверхчистых металлов (ртуть, кадмий, цинк, свинец, висмут, галлий, индий, таллий, теллур)» А.Г. Морачевському присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки.

Результати досліджень викладені в низці монографій, серед яких «Электроды сравнения для расплавленных солей» (М., Металлургия, 1965, Перекладена в США), «Жидкие катоды» (Тбілісі, 1978), «Физикохимия и металлургия высокочистого свинца» (М., Металлургия, 1991), «Натрий. Свойства, производство, применение» (СПб, Химия, 1992), «Переработка вторичного свинцового сырья» (СПб, Химия, 1993), «Электрохимия свинца в ионных расплавах» (СПб, Химия, 1994), «Калий. Свойства, производство, применение» (М., Руда и металлы, 2000). А. Г. Морачевським написано багато великих оглядових робіт.

Андрієм Георгієвичем Морачевським отримано понад 60 авторських свідоцтв на винаходи, йому вручено нагрудний знак «Винахідник СРСР».

За роки викладацької діяльності Андрієм Георгієвичем написано велику кількість навчальних посібників

та розроблено ряд спеціальних курсів. Високу оцінку фахівців отримала книга «Термодинамика расплавленных металлических и солевых систем» (М., Металлургия, 1987, перекладена в Польщі), рекомендована для студентів, що навчаються за спеціальністю «Фізико-хімічні дослідження металургійних процесів». Для студентів тієї ж спеціальності написані навчальні посібники «Физико-химические свойства жидких металлов и сплавов» (Л., ЛПИ, 1986), «Высокотемпературная электрохимия» (Л., ЛПИ, 1986) та ін.

Під керівництвом А.Г. Морачевського успішно захищено більш ніж 50 кандидатських дисертацій. Четверо викладачів кафедри захистили докторські дисертації.

А.Г. Морачевський вів велику науково-організаційну роботу. З 1980 р. Є членом редколегії Журналу прикладної хімії (з 1986 р. заступник головного редактора), членом редколегії журналу «Расплавы». Багато років входив до складу редколегії журналу «Известия вузов. Цветная металлургия», міжвузівського збірника «Физико-химические исследования металлургических процессов».

В останні роки А.Г. Морачевський велику увагу приділяв історії хімії та хімічної технології, опублікував низку робіт з цієї тематики.

Завершити цю розвідку про славний рід Пилипа Морачевського можна словами: є творчі люди, народжені, на своє нещастя, в імперії, але не належні до панівної нації. Для таких, якщо вони зберегли власну мову й культуру, неодмінно виникає альтернатива – в якій культурі творити? В імперській, що має всіляке сприяння прославитись – чи у власній, переслідуваній, замовчуваній та навіть неіснуючій: «...ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і бути не може»...[8, 9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Шендеровський В.А. Нехай не гасне світ науки. – Т. 2. – К.: Видавн. «Рада». – 2006. – С. 188-197.
2. Гнатенко Л.А., Котенко Т.І. Пилип Семенович Морачевський – український просвітитель середини XIX ст., педагог, письменник, перекладач, книгознавець // Українська біографістика : Збірник наукових праць. – К., 2011. – № 8. – С. 175–190.
3. Котенко Т.І. Становлення П.С. Морачевського як педагога, письменника, книгознавця (у зв'язку з особистістю І.Г. Кулжинського) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 31. – С. 535–544.
4. Стародуб А. До питання про вплив дискусії щодо доцільності видання українського перекладу Святого Письма на генезу Валуєвського циркуляру 1863 року // Тези виступів учасників Всеукраїнського “круглого столу” “Сарбейські читання” (К., 30 січня 2003 року). К., 2003. С. 63–65.; Стародуб А. Євангеліс та циркуляр. Переклад Четвероевангелія Пилипа Морачевського як одна з причин появи Валуєвського циркуляру 1863 року [Електронний ресурс] // Високий Вал [веб-сайт]. - [6 вересня 2006]. – Режим доступу: <http://www.sian.ua.info/index> - Назва з екрану. – (Дата звернення: 06.09.2006); Стебницький П. Очеркь розвитку действующаго цензурнаго режима въ отношені малорусской письменности // Обь отмене стесненій малорусскаго печатнаго слова / Императорская Академія Наукъ. СПб.: тип. Императорской Академіи Наукъ, 1905. Прилож. I. С. 34.
5. Котенко Т. І. Неопублікований нарис В. П. Науменка («Чумаки, або Україна з 1768 року» П. С. Морачевський – редакції) // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2010. – Вип. 14. – С. 345–358.
6. Гнатенко Л. А. Переклади Пилипа Морачевського книг Нового Завіту та Псалтиря українською мовою середини XIX ст., збережені за оригіналами та списками у книгосховищах Росії та України [Текст] / Л. А. Гнатенко, Т. І. Котенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 154–177.
7. Котенко Т. І. Історичний нарис П. С. Морачевського про будівництво й освячення церкви в с. Шняківка і роль особистості автора у цій божій справі // Пам'ять століть. Планета – К., 2012. - № 1–2 (95-96). – С. 121 – 132.
8. Боргардт О. Дві культури. – К.: Видавн. дім «Простір». – 2012. – 400 с.
9. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики. – Л., 2006. (2-е доповн. вид. – Л., 2007).

Котенко Т.І., Шендеровский В.А. Ученые из рода Филиппа Морачевского. *В статье рассматривается вклад выдающихся ученых в развитие науки середины XIX-нач. XXI в., представителей рода Ф. С. Морачевского (1806-1879) - педагога, писателя, переводчика, ученого, вошедшего в историю украинской культуры как первый переводчик книг Нового Завета и Псалтири на украинский литературный язык середины XIX в.*

Kotenko T.I., Shenderovsky V.A. Scientists from Pylp Morachevsky Family. *The article describes contribution of outstanding Ukrainian scientists, members of P. S. Morachevsky family (1806-1879) in to the science development in the middle of the 19 - early 21 centuries. P. S. Morachevsky was an educator, writer, translator, scientist, who entered the history of Ukrainian culture as the first translator of the New Testament and Psalter into the modern Ukrainian literary language in the middle of the XIX century.*